

Η συμβολή των ΤΠΕ στη διδακτική της Ιστορίας Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Ευαγγελία Ψυχογιού
Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων
epsycho@otenet.gr, n1955@sch.gr

Περίληψη

Οι ΤΠΕ μπορούν να συνεισφέρουν πολύπλευρα στην αναβάθμιση της διδασκαλίας της Ιστορίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, καθόσον επιτρέπουν την επίτευξη μεγάλου εύρους στόχων της σύγχρονης παιδαγωγικής αλλά και της ειδικής διδακτικής του μαθήματος. Προαπαιτείται, όμως, η διασφάλιση προϋποθέσεων που σχετίζονται ευρύτερα με τους όρους ένταξης των Νέων Τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία, ειδικότερα με την επιστημονική και διδακτική επάρκεια των εκπαιδευτικών. Διαφορετικά, οι Νέες Τεχνολογίες, θα αξιοποιηθούν, απλά και μόνο για να διανθίσουν το «παραδοσιακό μάθημα» ή και θα χρησιμοποιηθούν, για να υπηρετήσουν αναχρονιστικές αντιλήψεις σχετικά με τη σκοπιμότητα της Ιστορίας ως διδακτικού αντικειμένου.

Λέξεις κλειδιά: ΤΠΕ, διδακτική της Ιστορίας, δευτεροβάθμια εκπαίδευση

1. Βασικές έννοιες

Νέα Ιστορία, Νέες Τεχνολογίες: όροι που δηλώνουν προσδοκίες αλλά και απαιτήσεις από το σχολείο, πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο. Ο προβληματισμός σχετικά με το περιεχόμενο της σχολικής γνώσης και τη διδακτική των μαθημάτων είναι πάντα ανοιχτός. Ειδικότερα, η διδακτική της Ιστορίας, νέο σχετικά και διεπιστημονικό αντικείμενο, διατηρεί ως άξονα αναφοράς της τη γενική διδακτική, που επηρεάζεται από τις εξελίξεις στην παιδαγωγική επιστήμη, αλλά εδράζεται και στην επιστήμη της Ιστορίας, την εξέλιξη και ιδιαιτερότητά της, την ιδεολογική και πολιτική της διάσταση.

Η παραδοσιακή διδασκαλία της Ιστορίας είχε τα πράγματα οριοθετημένα στο πλαίσιο μιας γεγονοτολογικής παρουσίασης. Με εργαλείο την «παραδειγματική» ιστορική αφήγηση, που έδινε έμφαση στα πολιτικά και στρατιωτικά «γεγονότα», στους «μεγάλους άνδρες» και τα «θαυμαστά τους κατορθώματα» (Γατσωτής 2008, Κασίδου 2008), προσέδιδε κατά κύριο λόγο εθνικοφρονηματιστικό χαρακτήρα στο μάθημα. Αλλά επειδή *το τι είναι ιστορία*, ακαδημαϊκή ή σχολική, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από *το ποιους σκοπούς έχει ή έστω θα' πρεπε να υπηρετεί* η Ιστορία, έχει διαφοροποιηθεί η αντίληψη αυτή. Η *Νέα Ιστορία*, «που εκφράζει την επιστημολογική μετατόπιση από μια υπερβατική, γεγονοτολογική, πολιτικο-στρατιωτική ιστοριογραφία προς μια νέα αναστοχαστική, δομική και ισοβαρή ιστοριογραφική προσέγγιση κάθε περιοχής της ανθρώπινης δραστηριότητας στο παρελθόν» (Μαξούρης 2008), διεύρυνε και εμπλούτισε την ιστοριογραφική οπτική (Μαυροσκούφης 2005), τόσο που «όλα» πλέον «είναι Ιστορία» (Fernández-Armesto 2002). Ως κίνηση προς ανανέωση της σχολικής Ιστορίας η *Νέα Ιστορία* επιχείρησε να δώσει πνοή στη διδακτική του μαθήματος, να αναθεωρήσει τον τρόπο συγκρότησης της ταυτότητας, κυρίως της εθνικής, και της ιστορικής συνείδησης των νέων ανθρώπων. Με έμφαση στην κριτική ανάγνωση των πηγών «έδωσε προτεραιότητα όχι τόσο στην ιστοριογραφική πληροφόρηση, αλλά κυρίως στις διδακτικές και ερευνητικές εκείνες διαδικασίες και πρακτικές, που οδηγούν στην καλλιέργεια και ανάπτυξη προσωπικών αλλά όχι ανορθολογικών κριτηρίων προσέγγισης του υλικού της ιστορίας από τους μαθητές». Βασική της επιδίωξη να εφοδιάσει τους νέους ανθρώπους με κρίσιμης σημασίας διανοητικές, ηθικές και συναισθηματικές δεξιότητες, οι οποίες συμβάλλουν στη συγκρότηση κριτικού νου και ιστορικής συνείδησης, σκεπτόμενων δημοκρατικών πολιτών που αναγνωρίζουν την ταυτότητά τους και κατανοούν την ετερότητα στο σύγχρονο κόσμο (Γατσωτής 2004, Μαξούρης 2008, Νάκου 2004, Κόκκινος & Γατσωτής 2008).

Οι νέες τάσεις της παιδαγωγικής επιστήμης και της ιστοριογραφίας (κυρίως της σχολής των Annales) φαίνεται να ασκούν επίδραση στο πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος της Ιστορίας από τη μεταρρύθμιση Αρσένη το 1997 (Κυρκίνη 2008). Το Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Ιστορίας (ΕΠΠΣ), που ισχύει ακόμα για το Γενικό Λύκειο, κάνει λόγο για τη συμβολή της «στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και των συναφών δεξιοτήτων της σύγχρονης εκπαίδευσης», προβλέπει τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Γυμνάσιο, ενώ τονίζει ότι η σχέση της Ιστορίας με άλλες επιστήμες του Αναλυτικού Προγράμματος «πρέπει να θεωρείται δεδομένο που μπορεί να είναι άμεσα εκμεταλλεύσιμο».

Η διασύνδεση αυτή μεταξύ των διδακτικών αντικειμένων, η οποία συνάδει με τη διεπιστημονικότητα της διδακτικής της Ιστορίας, αποτελεί θεμελιώδη διάσταση του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων

Σπουδών (ΔΕΠΠΣ), που ισχύει για το Γυμνάσιο από το 2003. Η *διαθεματικότητα*, όπως «συμβατικά αποκλήθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο η προσπάθεια άρσης των στεγανών ανάμεσα στα διάφορα αυτοτελή και διακριτά γνωστικά αντικείμενα» (Κυρκίνη 2008), εισήχθη για να καταστήσει το εκπαιδευτικό σύστημα μαθητοκεντρικό, βιωματικό και δημιουργικό. Άλλα στοιχεία του ΔΕΠΠΣ που συνάδουν με τις νέες τάσεις παιδαγωγικής και ιστοριογραφίας αφορούν τις μεθόδους διδασκαλίας, τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας και τα μέσα που μπορούν να αξιοποιηθούν στη διδακτική πράξη. Τέλος, στο ΔΕΠΠΣ γίνεται λόγος για την αναγκαιότητα αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών κατά τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας, με ενδεικτική αναφορά σε βιντεοταινίες και ψηφιακούς δίσκους δεδομένων (cd-rom).

2. ΤΠΕ και Διδασκαλία της Ιστορίας

Οι *Νέες Τεχνολογίες* (ΤΠΕ) λειτούργησαν ως «περιβάλλον εργασίας» και μέσο ανάπτυξης της *Νέας Ιστορίας* ως ακαδημαϊκής επιστήμης. Άνοιξαν διόδους επικοινωνίας, έδωσαν βήμα σε νέους μελετητές, έθεσαν στη διάθεσή τους δίκτυα συνεργασίας και βάσεις δεδομένων, αποτέλεσαν ένα δημοκρατικό φόρουμ (Cannadine 2002). Ο υπολογιστής και το διαδίκτυο έχουν νομιμοποιηθεί πλέον ως βασικά εργαλεία της ιστοριογραφίας, καθώς μπορούν να συνεισφέρουν στην άντληση υλικού, στην επεξεργασία όχι μόνο ποιοτικών αλλά και ποσοτικών δεδομένων, στην κοινοποίηση θέσεων και απόψεων (Ρεπούση & Τσιβάς 1999).

Εξίσου σημαντική θεωρείται ότι μπορεί να είναι η συνεισφορά των ΤΠΕ και στη διδακτική της Ιστορίας, τόσο από την άποψη της επιστημονικής και παιδαγωγικής συγκρότησης των εκπαιδευτικών όσο και ως «εργαλείων» μάθησης μέσα στη σχολική τάξη αλλά και γενικότερα στο πλαίσιο των σχολικών δραστηριοτήτων. Το διαδίκτυο (ιδιαίτερα το web 2.0), οι κοινότητες πρακτικής, τα forums, οι βάσεις δεδομένων, τα λογισμικά, τα εικονικά περιβάλλοντα, ιδιαίτερα τα ανοιχτά και διερευνητικά περιβάλλοντα μάθησης έχουν ως αποτέλεσμα ο υπολογιστής να πλεονεκτεί σε σχέση με τα συμβατικά μέσα διδασκαλίας. Μπορεί να υποστηρίξει τη μαθητοκεντρική, ενεργητική, διερευνητική, ανακαλυπτική, συνεργατική μάθηση, τη διαδικαστική γνώση, δραστηριότητες έκφρασης και επικοινωνίας που συμβάλλουν στην ανάπτυξη εγκάρσιων δεξιοτήτων υψηλού επιπέδου, να δημιουργήσει πλαίσιο διάδρασης μεταξύ των διδασκόντων μέσα από κοινότητες πρακτικής αλλά και μεταξύ των διδασκόντων και των διδασκόμενων μέσω αυθεντικών δραστηριοτήτων (Ράπτης & Ράπτη 1999, Ηλιοπούλου 2001, Ρεπούση & Τσιβάς 1999, Γιακουμάτου 2004, Κάββουρα 2004). Έτσι το σχολείο «ανοίγει» και εκτείνεται στην κοινωνία, ενώ και η σχολική ιστορική γνώση συνδέεται με την κοινωνική πραγματικότητα και πρακτική.

Βέβαια, η ευρεία χρήση και αξιοποίηση του υπολογιστή στη διδακτική πράξη ως θεμελιώδους εργαλείου μάθησης έχει εγείρει από διάφορες πλευρές ενστάσεις και επιφυλάξεις. Αλλά ο σχετικός προβληματισμός συνεισέφερε σημαντικά στην ανάπτυξη ενός άλλου, που αφορά τις προϋποθέσεις ένταξης των Νέων Τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία, ώστε να διασφαλίζεται κατά το δυνατόν η παιδαγωγική αξιοποίησή τους. Κοινότοπη πλέον η διαπίστωση ότι ο υπολογιστής δεν αποτελεί πανάκεια. Αποτελεί αναγκαία, σε καμιά περίπτωση, όμως, ικανή συνθήκη εκσυγχρονισμού του σχολείου και της διδακτικής των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων.

Οι δυσχέρειες που σχετίζονται με την ένταξη των Νέων Τεχνολογιών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ιδιαίτερα βαρύνουν το μάθημα της Ιστορίας. Σε συνολική θεώρηση του θέματος και η διδασκαλία της Ιστορίας επηρεάζεται από τον προσανατολισμό του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος που, σύμφωνα με έρευνες, σε επίπεδο γενικής διδακτικής αποκλίνει από τις αρχές του Νέου Σχολείου (Ξωχέλλης, 2003, 2005, 2007). Ιδιαίτερα ανησυχητικά είναι τα προβλήματα στο επίπεδο της ειδικής διδακτικής της Ιστορίας: γιατί ως σχετικά νέο διεπιστημονικό ακαδημαϊκό αντικείμενο, ακόμα και σήμερα απουσιάζει (εκτός ορισμένων παιδαγωγικών τμημάτων) από την πλειονότητα των σύγχρονων πανεπιστημιακών σχολών που τροφοδοτούν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με εκπαιδευτικό δυναμικό, ενώ δεν υπάρχει και ένωση ιστορικών που να συσπειρώνει όσους διδάσκουν Ιστορία σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (Μαυροσκούφης 2005, Κουλούρη 2008). Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν υφίσταται ως ξεχωριστή η ειδικότητα του Ιστορικού (εντάσσεται στη γενικότερη ειδικότητα του φιλόλογου), ενώ η νομοθεσία για τις αναθέσεις των μαθημάτων επιτρέπει τη διδασκαλία της Ιστορίας και από άλλες ειδικότητες εκτός εκείνης των φιλόλογων, χωρίς να έχει ληφθεί υπόψη αν το πρόγραμμα των πανεπιστημιακών τους σπουδών το επιτρέπει (Κυρκίνη 2008, Παληκίδης 2008⁴). Από έρευνες έχουν επισημανθεί και άλλες παράμετροι που δυσχεραίνουν την ένταξη των Νέων Τεχνολογιών στη διδακτική της Ιστορίας, όπως η κυριαρχία του μοναδικού σχολικού εγχειριδίου, η προσκόλληση στη διαχείριση μεγάλης διδακτέας ύλης, η «παραδοσιακή» αξιολόγηση που πριμοδοτεί την αποστήθιση, και μάλιστα προσδίδει εξετασιοκεντρικό προσανατολισμό τουλάχιστον στο Λύκειο, η αναστολή ορισμένων εκπαιδευτικών, που διστάζουν να παραμερίσουν τις «δοκιμασμένες» συνταγές και να «εκτεθούν» σε νέες προκλήσεις, η διαδικασία επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στις ΤΠΕ, η ισχύουσα

διοικητική λογική, το όλο εκπαιδευτικό πλαίσιο, συμπεριλαμβανομένης και της τεχνολογικής υποδομής του δευτεροβάθμιου σχολείου (Επιμορφωτικό υλικό 2008^α).

Το επιμορφωτικό υλικό φιλολόγων (Επιμορφωτικό υλικό 2008^α) του β' επιπέδου επιμόρφωσης στις Νέες Τεχνολογίες αναφέρεται στην παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ. Τα αποτελέσματα της επιμόρφωσης αυτής δεν έχουν αξιολογηθεί ακόμα, αλλά δικαιολογούνται ορισμένες επιφυλάξεις ως προς την ουσία των αναμενόμενων αλλαγών. Γιατί αφενός η όλη διαδικασία είχε το χαρακτήρα του εσπευσμένου, αφετέρου δεν έχουν συντελεστεί οι προαπαιτούμενες αλλαγές στο συνολικότερο εκπαιδευτικό σχεδιασμό. Ειδικότερα για το διδακτικό αντικείμενο της Ιστορίας εξακολουθούν να είναι αναγκαία επιμορφωτικά προγράμματα στοχευμένα στις δυνατότητες αξιοποίησης των ΤΠΕ, με τρόπο που υποστηρίζει τη σύγχρονη διδακτική του μαθήματος. Διαφορετικά, ενδέχεται οι Νέες Τεχνολογίες απλά να διανθίσουν τη διδασκαλία, ώστε να γίνει «πιο ευχάριστο» το «παραδοσιακό μάθημα», ή και να χρησιμοποιηθούν για την άντληση υλικού προς επίρρωση των στερεοτύπων που διέπουν την παραδοσιακή αντίληψη για τη σκοπιμότητα της Ιστορίας.

Σημαντική παράμετρος στη διδακτική της Ιστορίας σήμερα είναι η πολυπρισματική προσέγγιση των ιστορικών γεγονότων μέσα από ιστορικές πηγές. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να γίνει με αξιώσεις όλο και μεγαλύτερες από τις μικρότερες προς τις μεγαλύτερες ηλικίες των μαθητών και μαθητριών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα διδακτικά εγχειρίδια περιλαμβάνουν ικανό αριθμό έντυπων γραπτών και παραστατικών πηγών, αλλά οι Νέες Τεχνολογίες προσφέρουν τη δυνατότητα εμπλουτισμού τους. Η συνεισφορά του πρόσθετου αυτού υλικού στη διδακτική του μαθήματος δεν έγκειται στην τεκμηρίωση της ιστορικής αφήγησης του σχολικού εγχειριδίου, όπως εσφαλμένα επιδιώκεται κάποιες φορές στη σχολική τάξη. Αντιθέτως, ζητούμενο είναι το υλικό που εμπλουτίζει, διευρύνει, ενδεχομένως αναθεωρεί και ανατρέπει τυχόν μονομέρεια της σχολικής ιστορικής αφήγησης. Έτσι, υποσκελίζονται κατά μία έννοια οι περιορισμοί του ενός και μοναδικού εγχειριδίου, θέμα για το οποίο έχει ασκηθεί κριτική.

Αλλά οι «πηγές» (με την έννοια που αποδίδει στον όρο η ακαδημαϊκή Ιστορία ή τα «ιστορικά παραθέματα», όπως έχει επικρατήσει να ονομάζεται το ποικίλο υλικό που αξιοποιείται στην τάξη κατά τη διδασκαλία της Ιστορίας) «δεν μιλούν από μόνες τους» ούτε νοούνται ως τεκμήρια του παρελθόντος. «Μιλούν» στους ιστορικούς, αν υποστούν τη βάση της συσχέτισης και κριτικής. Η «όλη διαδικασία προϋποθέτει μια σειρά γνώσεων και δεξιοτήτων, όπως λ.χ. την ορθολογική κατανόηση της εξελικτικής διαδικασίας, την αναγνώριση των συστατικών στοιχείων του ιστορικού πεδίου (φυσικό περιβάλλον, δομές, παράγοντες εξέλιξης, φύλο κλπ) την ποικιλότητα του χώρου και του χρόνου, την αντίληψη των διαφορών ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν, τη συγκριτική ικανότητα και τη διαπίστωση αναλογιών, την αιτιατή συσχέτιση των γεγονότων με παράλληλη αξιολόγηση της σημασίας των πολλαπλών αιτιακών παραγόντων μέσα στα ιστορικά συμφραζόμενά τους, την εξαγωγή συμπερασμάτων ακόμη και από τα κενά ή τις σιωπές των πηγών, τη λογική επιχειρηματολογία, τις γενικεύσεις και αξιολογικές κρίσεις, την τήρηση ή την εύλογη αναθεώρηση των συμβατικών μορφών ιστοριογραφικής έκφρασης και επικοινωνίας» (Μαυροσκούφης 2005, Κόκκινος 2004). Είναι απαιτητική η προσέγγιση των πηγών με επιστημονικές αξιώσεις, δύσκολη έως ανέφικτη για τον εκπαιδευτικό, όταν δεν έχει την εξειδίκευση του ιστορικού.

Και όχι μόνο δεν έχει νόημα, αλλά και δεν συνάδει με τη σκοπιμότητα του μαθήματος της Ιστορίας η πληθώρα των πηγών, χωρίς μεθόδους συστηματικής ταξινόμησης και επεξεργασίας τους, οργάνωσης του υλικού αλλά και του μαθητικού δυναμικού με κατανομή δραστηριοτήτων, ώστε να υπάρχει ορθολογική αξιοποίηση του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου και ενεργοποίηση του συνόλου του μαθητικού δυναμικού, λαμβανομένων υπόψη και των ιδιαιτεροτήτων του. Διαφορετικά, θα επιβεβαιωθούν όσοι εκφράζουν παιδαγωγικές ενστάσεις επισημαίνοντας τον κίνδυνο της πρόκλησης σύγχυσης στους μαθητές, αν η διδασκαλία της Ιστορίας προς χάριν της πολυπρισματικότητας μετατοπίσει το κέντρο βάρους της στην επεξεργασία πρωτογενούς και δευτερογενούς ιστορικού υλικού (Δάλκος 2008, Τουλιάτος 2008). Η άκριτη και χωρίς μέθοδο χρήση των Νέων Τεχνολογιών, όχι μόνο μπορεί να επιβεβαιώσει τους φόβους αυτούς, αλλά και να εθίσει τους μαθητές στην άκριτη πρόσληψη, στην «κατανάλωση» πληροφοριών ή ακόμα να τους φέρει αντιμέτωπους με τις πολλαπλές ταυτότητες, τη σύγχυση και τα αδιέξοδα της εποχής μας, σε μια ηλικία κατά την οποία έχουν την τάση να τείνουν προς την απολυτότητα.

Το διαδίκτυο ως πλούσια πηγή άντλησης ιστορικού υλικού μπορεί να υποστηρίξει την πολυπρισματική προσέγγιση της Ιστορίας, αλλά υπό προϋποθέσεις. Είναι επιβεβλημένη αφενός η αξιολόγηση με συγκεκριμένα κριτήρια των ιστοσελίδων από τις οποίες αντλείται το υλικό (Επιμορφωτικό υλικό 2008, Μαυροσκούφης 2005), αφετέρου η κριτική, ιστορική αξιολόγηση του ίδιου του υλικού. Και τα δύο απαιτούν μεθοδολογική σκευή και εμπειριστατωμένο έλεγχο (Κόκκινος 2008). Γιατί το διαδίκτυο, ως δημοκρατικό forum, φιλοξενεί μεγάλο μέρος της «δημόσιας ιστορίας», κάποτε φορτισμένης με στερεότυπα που δεν συνάδουν με την οπτική και φιλοσοφία της Νέας Ιστορίας. Δεν κρίνεται σκόπιμη η αποφυγή οπωσδήποτε

τέτοιου υλικού. Αντιθέτως, η προσέγγισή του συνεισφέρει στην πολυπρισματική θεώρηση και στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης, με την προϋπόθεση ότι η προσεκτική παρέμβαση του διδάσκοντα καθιστά ικανούς τους μαθητές να επισημαίνουν τα στερεότυπα αυτά.

Η πολυπρισματικότητα, όμως, δεν υπηρετείται μόνο μέσα από την ανάδειξη διαφορετικών οπτικών προσέγγισης και ερμηνείας ενός συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος αλλά και με την αξιοποίηση διαφορετικών μέσων και μαρτυριών, πολλαπλών αναπαραστάσεων, κατά την προσέγγιση και ερμηνεία του. Πράγματι, είναι μεγάλη η ποικιλία, ιδιαίτερα για τη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, των πηγών που μπορούν να αξιοποιηθούν στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας. Και επειδή ο τρόπος μάθησης επηρεάζει σημαντικά το περιεχόμενό της, είναι απαραίτητο να ασκούνται οι μαθητές στην τάξη όχι σε πολλές ομοειδείς πηγές, αλλά σε όσο το δυνατόν περισσότερα είδη πηγών, κάτι που δεν είναι εφικτό χωρίς την ένταξη των Νέων Τεχνολογιών στη διδασκαλία του μαθήματος. Εδώ, όμως, ενδέχεται να παρεισφρήσει ο κίνδυνος να αγνοηθεί η κριτική προσέγγιση και ανάγνωση έντυπων πηγών. Η δραστηριότητα αυτή προσλαμβάνει όλο και μεγαλύτερη σημασία όσο περισσότερο κυριαρχεί στην εποχή μας ως επικοινωνιακό μέσο η εικόνα και ο τρόπος πρόσληψης της πραγματικότητας κατά τις προδιαγραφές της. Αλλά, για την ελληνική πραγματικότητα, προς το παρόν τουλάχιστον, η ευρεία χρήση των Νέων Τεχνολογιών στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι ζητούμενο. Ζητούμενα ακόμα είναι η συστηματική εξοικείωση των μαθητών με τεχνικές «εικονικού αλφαριθμητισμού» και η εποπτικότητα της διδασκαλίας.

Η ανάγκη για εποπτικότητα στα εγχειρίδια Ιστορίας γίνεται προσπάθεια να καλυφθεί κατά κύριο λόγο με την εικονογράφηση, γιατί η αξιοποίηση της εικόνας μπορεί να υπηρετήσει ευρύ φάσμα στόχων γενικής και ειδικής διδακτικής. Ειδικότερα και μεταξύ άλλων διεγείρει το ενδιαφέρον για μάθηση, ως εναλλακτική δραστηριότητα αμβλύνει προβλήματα που σχετίζονται με τη μειονεξία ανάγνωσης, απευθύνεται με αμεσότητα στο συναισθηματικό κόσμο των μαθητών και μαθητριών, συνεισφέρει στην αισθητική τους καλλιέργεια, λειτουργεί ως εργαλείο ανάπτυξης δεξιοτήτων οπτικού γραμματισμού, προσεκτικής δηλαδή παρατήρησης των εικόνων, διάκρισης των ειδών τους, αξιοποίησης του περιεχομένου τους για διατύπωση κρίσεων και εξαγωγή συμπερασμάτων ή ελέγχου της γνησιότητάς τους, με σκοπό την επισήμανση τυχόν παραχάραξης τους (Σακκά 2003, Παληκίδης 2008). Ειδικότερα στο πλαίσιο της διδακτικής της Ιστορίας, η εικόνα ως ιστορική πηγή συνιστά προνομιακό πεδίο άσκησης της ιστορικής σκέψης, καθόσον ενισχύει μεταξύ άλλων τη βιοματική και ενσυναισθητική πρόσληψη του παρελθόντος.

Γι' αυτό παρατηρείται αύξηση του αριθμού των εικόνων αλλά και του είδους των εικονικών αναπαραστάσεων στις νεότερες εκδόσεις σχολικών εγχειριδίων. Αλλά, όπως κάθε «πηγή», και η εικόνα από μόνη της δεν «μιλά». Είναι αξιοποιήσιμη, όταν νοηματοδοτείται με μεθοδευμένη «αναγνωστική» απόπειρα, που υποστηρίζεται από επαρκή και επιστημονικά ελεγμένα συμφραζόμενα (Μυρογιάννη 2003) και επιχειρείται με τη συναίσθηση ότι εύκολα μπορεί να παραπλανήσει με την ψευδαίσθηση της εγκυρότητας ή της αυτοψίας.

Η συστηματική αξιοποίηση εικονικού υλικού συνιστά μάλλον την εξαίρεση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εξαιτίας του τρόπου αλλά και της μεθόδου εικονο-γράφησης των σχολικών βιβλίων, που όχι μόνο δεν θεραπεύει την ανεπάρκεια μεγάλου μέρους των εκπαιδευτικών για διδακτικές παρεμβάσεις του είδους αυτού, αλλά και την επιτείνει. Ενδεικτικά τέτοια προβλήματα είναι η απώλεια σημαντικών λεπτομερειών, εξαιτίας της χαμηλής ποιότητας εκτύπωσης ή του μικρού μεγέθους των εικόνων, η έλλειψη ενιαίας εικονογράφησης σε όλο το βιβλίο, η «απόσπαση» λεπτομερειών από ευρύτερα έργα, που δεν επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων από τη συνολική τους θεώρηση, η συσσώρευση των διαθέσιμων όχι πάντα ενδεικτικών εικόνων, κυρίως, όμως, ο ελλιπής υπομνηματισμός τους (υπότιτλος, συνοδευτικό κείμενο με επαρκείς αλλά και συστηματικά επιλεγμένες πληροφορίες και το συναφές και στην ίδια σελίδα με την εικόνα τμήμα της ιστορικής αφήγησης). Έτσι, ελλοχεύει ο κίνδυνος να εκτραπεί η διδακτική προσέγγιση του εικονικού υλικού στην «ανάπτυξη ψευδοϊστορικών κρίσεων και την υιοθέτηση αναχρονιστικών οπτικών για το παρελθόν» (Παληκίδης 2008).

Οι ΤΠΕ (πύλες του διαδικτύου, εικονικά μουσεία, ψηφιακές βιβλιοθήκες, πολυμεσικά λογισμικά) μπορούν να καλύψουν πολλές από τις αδυναμίες αυτές. Οι μαθητές μπορούν να δουν ακόμα και τα ίδια τα έργα που εικονίζονται στα σχολικά τους εγχειρίδια, αλλά με ποιοτικές εικόνες από άποψη απόδοσης χρωμάτων ή «αναγνώσιμες» από άποψη μεγέθους και απόδοσης λεπτομερειών, να αναζητήσουν τα ευρύτερα έργα από τα οποία έχουν απομονωθεί «λεπτομέρειες», να αντλήσουν υλικό για επαρκή υπομνηματισμό τους. Μια ενδιαφέρουσα δραστηριότητα μάλιστα στην τάξη θα μπορούσε να περιλαμβάνει μια πρώτη «ανάγνωση» και ιστορική κριτική προσέγγιση ενδεικτικών εικόνων με βάση το υλικό που προσφέρει το σχολικό εγχειρίδιο και μόνο, και στη συνέχεια έρευνα, συμπλήρωση του υλικού αυτού, νέα προσέγγιση με βάση τα καινούρια δεδομένα και σύγκριση των δύο προσεγγίσεων. Έτσι οι μαθητές όχι μόνο ασκούνται στην «ανάγνωση» των

οπτικών αναπαραστάσεων με την ιστορική οπτική, αλλά επιπροσθέτως αναπτύσσουν και μεταγνωστικές δεξιότητες. Και, επειδή αφενός η κριτική ανάγνωση εικόνων ως ιστορικών πηγών είναι μια σύνθετη και απαιτητική δραστηριότητα που προϋποθέτει χρονοβόρα προετοιμασία για το διδάσκοντα, αφετέρου οι τεχνικές προδιαγραφές των σχολικών εγχειριδίων είναι σαφώς κατώτερες από τις απαιτήσεις που εγείρει η ανάπτυξη του εικονικού γραμματισμού, σημαντικά θα συνεισέφερε στο έργο του εκπαιδευτικού η δημιουργία αρχείου με εικονικό και πολυμεσικό υλικό, κατάλληλα υπομνηματισμένο και επαρκές για την κάλυψη των αναγκών της διδακτικής της Ιστορίας όλων των τάξεων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Η εποπτικότητα, βέβαια, συνεισφέρει στη βιωματικότητα, που συνδέεται με την ενσυναίσθηση ή συμπαθητική κατανόηση, την ικανότητα δηλαδή κατά το δυνατόν να συναισθάνονται οι μαθητές τις αντιλήψεις και τα κίνητρα δράσης των ανθρώπων του παρελθόντος (Ηλιοπούλου 2001) και να συνάγουν ιστορικές κρίσεις λαμβάνοντας υπόψη τους και την οπτική αυτή. Έτσι, προσεγγίζουν το παρελθόν, περιορίζοντας κατά το δυνατόν τον κίνδυνο να το φαλκιδεύσουν υποτάσσοντάς το στο παρόν. Η δεξιότητα αυτή, ως εγκάρσια, διευρύνει την αντιληπτική τους ικανότητα, την ιστορική τους κρίση, αλλά και τους παρέχει τη δυνατότητα να προσεγγίζουν το «διαφορετικό» με καθαρή ματιά και διάθεση κατανόησης. Σε μια τέτοια προσέγγιση του παρελθόντος αποσκοπεί η Νέα Ιστορία, στην υπηρεσία της οποίας οι Νέες Τεχνολογίες θέτουν ένα ευρύ φάσμα δυνατοτήτων.

Η ενσυναίσθητική και βιωματική πρόσληψη του παρελθόντος μπορεί να ενισχυθεί και μέσω της διασύνδεσης παρόντος παρελθόντος, Γενικής και Τοπικής Ιστορίας. Έτσι, αφενός επιτυγχάνεται η διέγερση του ενδιαφέροντος των μαθητών, αφετέρου αναδεικνύονται και τομείς που ενδιαφέρουν τις νέες ιστοριογραφικές τάσεις. Ένας τέτοιος τομέας με πλεονεκτήματα διδακτικής αξιοποίησης είναι η καθημερινότητα των απλών ανθρώπων. Οι συγκρίσεις ανάμεσα στο χτες και το σήμερα με προεκτάσεις στην καθημερινότητα, που είναι ευκολότερα «αναγνωρίσιμη» από τους μαθητές, κάνει την ιστορική γνώση να συνεισφέρει στην κατανόηση του παρόντος, την καθιστά ελκυστική, αλλά και θέτει στη διάθεση του διδάσκοντα ευρύ πεδίο δραστηριοτήτων.

Για παράδειγμα, όταν η ιστορική ύλη αναφέρεται στη συμμετοχή της Ελλάδας στο β' παγκόσμιο πόλεμο, η διδασκαλία μπορεί να πλαισιωθεί και με μαρτυρίες που αποκαλύπτουν πτυχές της καθημερινής ζωής των ανθρώπων: μικρές αγγελίες της εποχής, αφίσες θεάτρου και κινηματογράφου, διαφημίσεις στον Τύπο κλπ. Και έχει ενδιαφέρον οι μαρτυρίες αυτές να αξιοποιηθούν ιστορικά με παράλληλη συγκριτική αντιπαράθεση ανάλογων σύγχρονων μαρτυριών. Ενδιαφέρον επίσης θα είχε, αν η όλη δραστηριότητα πλαισιωνόταν και με αναζήτηση από τους μαθητές υλικού που μαρτυρεί τον απόηχο του γεγονότος αυτού στο περιβάλλον της Τοπικής τους Κοινωνίας (μνημεία, μουσεία, ονόματα δρόμων, μνήμες ηλικιωμένων ή το πώς μεταβιβάστηκαν στους νεότερους κλπ.). Έτσι επιτυγχάνεται η σύνδεση της Γενικής με την Τοπική Ιστορία, η ευαισθητοποίηση των μαθητών για καταγραφή της Τοπικής Ιστορίας αλλά και η ενασχόλησή τους με την προφορική Ιστορία, που επηρεάζει και τη «δημόσια». Η αξιοποίηση των ΤΠΕ σε δραστηριότητες του είδους αυτού δίνει ακόμα τη δυνατότητα στους μαθητές και στις μαθήτριες να λειτουργήσουν και «ως μικροί ιστορικοί», ενώ η δημοσίευση των τελικών προϊόντων της εργασίας τους στο διαδίκτυο τους επιτρέπει να συνεισφέρουν με τη δική τους «καθαρή ματιά» στη «δημόσια» Ιστορία.

Βιβλιογραφία

- Cannadine, D. (2002). Εισαγωγή. Στο Cannadine D. (επιμέλεια), *Τι είναι ιστορία σήμερα;* (σελ. 9-21). Για την ελληνική γλώσσα μετ. Αθανασίου Κ. Αθήνα: νήσος – Π. Καπόλα, 2007.
- Fernández-Armesto, F. (2002). Επίλογος: Τι είναι ιστορία σήμερα; Στο Cannadine D. (επιμέλεια), *Τι είναι ιστορία σήμερα;* (σελ. 271-293). Για την ελληνική γλώσσα μετ. Αθανασίου Κ. Αθήνα: νήσος – Π. Καπόλα, 2007.
- Γατσωτής, Π. (2004). Η διδακτική προσέγγιση της «Νέας Ιστορίας» με τη χρήση ιστοριογραφικών έργων. Στο Αγγελάκος Κ. & Κόκκινος Γ. (επιμέλεια), *Η Διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση των πηγών* (σελ. 133-148). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γατσωτής, Π. (2008). Η «Βυζαντινή Εποποιία» και το ηρωικό αφήγημα. Στο Ανδρέου Α. (επιμέλεια), *Η Διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια* (σελ. 205-231). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γιακουμάτου, Τ. (2004). Όταν η Πληροφορική συνάντησε τη Φιλολογία. Τι γνωρίζουμε πέντε χρόνια μετά. 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο, Πληροφορική και Εκπαίδευση, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2004. http://www.netschoolbook.gr/epimorfosi/conferences/s12_5years_Thess_2004.pdf
- Δάλκος, Γ. (2008). Η διδασκαλία των γραπτών πηγών στο μάθημα της Ιστορίας. Φιλολογική, τεύχος 102, σελ. 75-82.

- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών, Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα 2002.
- Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Ιστορίας, στην ιστοσελίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου: <http://www.pi-schools.gr/lessons/history>
- Επιμορφωτικό υλικό (2008). Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης. Τεύχος 1: Γενικό Μέρος, Πάτρα, Μάιος 2008.
- Επιμορφωτικό υλικό (2008^α). Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης. Τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ02, Πάτρα, Απρίλιος 2008.
- Ηλιοπούλου, Ι. (2001). Ένα σενάριο για το μάθημα της Ιστορίας βασισμένο στη διαχρονική προσέγγιση των γεγονότων και των φαινομένων. 1^ο Συνέδριο Σύρου στις ΤΠΕ, Μάιος 2001. http://www.etpe.gr/extras/view_proceedings.php?conf_id=7
- Κάββουρα, Θ. (2004). Ιστορικές πηγές και περιβάλλοντα μάθησης Ιστορίας με χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας. Στο Αγγελάκος Κ. & Κόκκινος Γ. (επιμέλεια), *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση των πηγών* (σελ. 193-211). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κασίδου, Σ. (2008). Η Ιστορία είναι χαζό, βαρετό και ηλίθιο μάθημα, γεμάτο ονόματα και χρονολογίες:... Στο Ανδρέου Α. (επιμέλεια), *Η Διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια* (σελ. 511-547). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ. (2004). Θεωρητικά ζητήματα ανάλυσης ιστορικών πηγών. Στο Αγγελάκος Κ. & Κόκκινος Γ. (επιμέλεια), *Η Διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση των πηγών* (σελ. 57-79). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ. & Γατσωτής, Π. (2008). Επιστημολογία της Ιστορίας, Διδακτική της Ιστορίας και εκπαιδευτική έρευνα. Στο Ανδρέου Α. (επιμέλεια), *Η Διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια* (σελ. 389-444). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κουλούρη, Χ. (2008). Η Ιστορία μεταξύ Σχολείου και Πανεπιστημίου: Σχέσεις ακαδημαϊκής και σχολικής Ιστορίας. Φιλολογική, τεύχος 104, σελ. 43-47.
- Κυρκίνη, Α. (2008). Προγράμματα Σπουδών της Ιστορίας στη Δευτεροβάθμια Εκ-παίδευση και αντίστοιχα διδακτικά βιβλία. Φιλολογική, τεύχος 104, σελ. 12-17.
- Μαστραπάς, Α. (2008). Η σχολική ιστοριογραφία στον αστερισμό της μετα-μοντέρνας αντίληψης. Φιλολογική, τεύχος 104, σελ. 26-32.
- Μαξούρης, Δ. (2008). Η μετατόπιση της ελληνικής σχολικής ιστοριογραφίας από τη Συμβατική στη Νέα Ιστορία:... Στο Ανδρέου Α. (επιμέλεια), *Η Διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια* (σελ. 129-155). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μαυροσκοφής, Δ. (2005). Αναζητώντας τα ίχνη της Ιστορίας. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη α.ε.
- Μυρογιάννη, Ε. (2003). Λόγος εικόνων. 2^ο Συνέδριο Σύρου στις ΤΠΕ, Μάιος 2003. <http://www.etpe.gr/extras/index.php?sec=conferences>
- Νάκου, Ε. (2004). Η χρήση των υλικών κατάλοιπων στο μάθημα της Ιστορίας. Στο Αγγελάκος Κ.& Κόκκινος Γ. (επιμέλεια), *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση των πηγών* (σελ. 159-183). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ξωχέλλης, Π. (2003, 2005, 2007). Σχολική Παιδαγωγική. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη α.ε.
- Παληκίδης, Α. (2008). Η εικονογράφηση των σχολικών εγχειριδίων Ιστορίας. Στο Ανδρέου Α. (επιμέλεια), *Η Διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια* (σελ. 321-362). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Παληκίδης, Α. (2008^α). Ήρθε το τέλος του μαθήματος της Ιστορίας; Φιλολογική, τεύχος 104, σελ. 3-5.
- Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (1999). Ο εν δυνάμει αναγεννητικός ρόλος του υπολογιστή ως γνωστικού εργαλείου στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης. 1^ο Συνέδριο ΕΤΠΕ, Ιωάννινα, Μάιος 1999. <http://www.etpe.gr/extras/index.php?sec=conferences>
- Ρεπούση, Μ. & Τσιβάς, Α. (1999). Το μάθημα της ιστορίας στο περιβάλλον του υπολογιστή. Η διαχείριση μιας βάσης δεδομένων. 1^ο Συνέδριο ΕΤΠΕ, Ιωάννινα, Μάιος 1999. <http://www.etpe.gr/extras/index.php?sec=conferences>
- Σακκά, Β. (2003). Η προσέγγιση των πηγών και η διδασκαλία της Ιστορίας: Το πρόβλημα της αξιολόγησης. Φιλολογική, τεύχος 82, σελ. 22-29.
- Τουλιάτος, Σ. (2008). Θεωρία, Ιδεολογία και διδακτικές αρχές των βιβλίων Ιστορίας. Φιλολογική, τεύχος 104, σελ. 34-41.

Προσπέλαση ιστοσελίδων: 29/01/2009